

verslaggever van *Hel Volk* kennelijk niet berust op nepotisme (24), terwijl anderzijds wordt opgemerkt dat Polak, samen met redacteur Johan Ankersmit, de benoeming en vervolgens promotie er 'heeft doorgedrukt' (233).

Bloemgarten toont overtuigend aan dat de jeugdige Polak tijdens zijn verblijf in Londen geenszins de Engelse vakbeweging bestudeerde, dit in tegenstelling tot een hardnekkige historische legende. Wat betreft de oorsprong van dit misverstand wijst de auteur enerzijds op het *Kroniek-artikel* van Tak van 9 juli 1899 (196), maar anderzijds en ermee in tegenspraak op de karakterschets van Polak door Netscher in de *Hollandsche Revue* van 1900 (651-652, noot 46).

Over het gedwongen vertrek van Vliegen eind 1899 naar Parijs als gevolg van diens affaire met de vrouw van SDAP-uitgever Hessel Poutsma, verwijst Bloemgarten naar het artikel van Ger Harmsen in het *Bulletin Nederlandse Arbeidersbeweging* (BNA) van augustus 1984 (665, noot 145). De eigenlijke bron, waar Harmsen zelf overigens nadrukkelijk naar verwijst, is echter het artikel van mijn hand in het BNA van april 1984. Ook is de SDAP niet opgericht in 1898 maar in 1894 (694, noot 27). Voorts leveren de verkiezingen van 1897 voor de SDAP niet de eerste drie maar de eerste twee Kamerzetels op (152) en gaat de verweerstaking van 1903 tegen Kuypers 'worgwetten' niet in op 8 april maar in de nacht van 5 op 6 april (174).

Bloemgartens dissertatie valt concluderend te kenschetsen als een monumentale aanwinst voor de sociale geschiedenis van Nederland, die nog aan (zeggings)kracht zou hebben gewonnen bij meer psychologische en theoretische diepgang.

H. Buiting

C. A. Groenewold, *H. P. Marchant (1869-1956). 'Le tigre néerlandais'* (Dissertatie Groningen 1992; Kampen: Mondiss, 1992, 339 blz., f45,-, ISBN 90 5337 016 1).

'De stille gedachten van een mens zijn evenwel niet toegankelijk voor een historicus ...', zo excuseert Groenewold zich voor het open laten van een aantal vragen naar het waarom van het gedrag van Marchant als minister van ok&w (1933-1935) inzake het scholenconcentratiebeleid tegen de achtergrond van zijn heimelijke overgang naar de katholieke kerk in 1934. Elders verwijst hij een paar keer naar de ontoereikendheid van het archief van Marchant om vragen te kunnen beantwoorden. Door deze beperkte taakopvatting is Groenewold er niet in geslaagd de politieke biografie te brengen die hij in de inleiding van zijn dissertatie aankondigt.

Dat is jammer, want Marchant verdient er zeker een, al was het maar omdat hij 33 jaar onafgebroken parlementaire arbeid leverde. Zo'n biografie zou de kennis van en het inzicht in de werking van het parlementair stelsel gedurende de eerste vier decennia van onze eeuw aanmerkelijk verrijken, te meer daar Marchant als vrijzinnig-democraat weinig heeft nagelaten om de grondslag van de politieke praktijk — antithese en verzuimdheid — te bestrijden en zijn parlementaire arbeid steeds heeft gericht op het doorbreken van de starre scheidslijnen.

Marchant geldt in de parlementaire geschiedenis als een kleurrijk figuur: welbespraakt, fel gebekt en vasthoudend, pragmaticus als dat nodig was, een Nederlandse uitgave van 'le tigre' Clemenceau, een ware 'tombeur des ministres' die nogal wat ministers van oorlog ten val bracht en in 1925 het eerste kabinet-Colijn liet struikelen over de Vaticaan-kwestie. Hij was ook een tragisch figuur, in deze zin dat er door zijn overgang naar de katholieke kerk een abrupt einde aan zijn politieke carrière kwam; hij ging zich nadien gedragen als een ware zeloot, voor wie in

de katholieke politiek — uiteraard, zou men kunnen zeggen — geen plaats meer werd ingeruimd.

Wie op zoek is naar de feiten rond Marchant, komt met dit boek royaal aan zijn trekken, want alle memorabele momenten uit Marchants leven worden beschreven. Maar wie geïnteresseerd is in het waarom van de daden, zal zich toch vaak teleurgesteld voelen. De auteur ontstijgt zelden het encyclopedische niveau. Dat heeft te maken met de manier waarop de documentatie is bewerkt en met de compositie.

Om met dit laatste te beginnen: Groenewold heeft het boek in vieren gedeeld. Na een inleidend hoofdstuk over de Vrijzinnig-Democratische Bond wordt Marchant geschetst als 'de man', 'de politicus' en 'de belangstellende toeschouwer'. De levensloop zelf is derhalve niet bepalend geweest voor de loop van het verhaal. Ook binnen de diverse delen is meer voor een thematische dan voor een chronologische ordening van de stof gekozen, waarbij de volgorde van de paragrafen niet altijd even logisch is en onder thema's eigenlijk de politieke hoogtepunten uit Marchants leven zijn verstaan. Hierdoor komt de verwevenheid van zaken die met elkaar in verband staan, veel te weinig uit de verf. In het deel over 'de politicus' bijvoorbeeld zijn de paragrafen over de gezantschaps crisis en beginnende doorbraak van elkaar gescheiden door een paragraaf over de Belgische kwestie; de paragraaf over de gezantschaps crisis gaat vooral over de politieke ruzie die Marchant al enige tijd met Colijn aan het uitvechten was, terwijl de paragraaf over de doorbraak de relatie tussen de vrijzinnig-democraten en sociaal-democraten behandelt, maar in de optiek van Marchant was de Vaticaan-kwestie van 1925 toch juist de uitgelezen mogelijkheid om de bereidheid van vrijzinnig-democraten, sociaal-democraten en katholieken om te komen tot een doorbraak van de politieke verhoudingen te testen. Een ander voorbeeld is het volgende. Helemaal aan het einde van het boek, als Marchant als belangstellend toeschouwer geportretteerd wordt, beschrijft Groenewold Marchants publicitaire strijd tegen het fascisme na 1935, maar doordat hij tweehonderd pagina's eerder, in het deel over 'de man', de overgang naar het katholicisme heeft behandeld, komt hij er niet toe om het een met het ander te verbinden. Zelf heb ik lang geleden alle anti-fascistische geschriften van Marchant bestudeerd en toen de stellige overtuiging gekregen dat Marchant in de strijd tegen dat alles bedreigende monster al vroeg het katholieke geloof als het enig bruikbare wapen is gaan beschouwen; zijn heftig fulmineren tegen het fascisme en de NSB in het bijzonder in de tijd dat hij ambteloos burger was, lijkt dan een logisch voortvloeiend uit zijn overgang.

Door de weinig gelukkige compositie is Groenewold er niet in geslaagd om onder de oppervlakte te graven. De manier van omgaan met de documentatie heeft hem ook parten gespeeld. Kennelijk heeft hij zich bij de selectie van het materiaal niet laten leiden door de onderzoeksvragen, maar is zijn uitgangspunt geweest een hoeveelheid documentatie bijeen te brengen om vervolgens na te gaan wat de mogelijkheden voor een verhaal zijn. Hij heeft voornamelijk geput uit het archief van Marchant en uit de *Handelingen* en daarbij in feite niet meer gedaan dan relevante passages te selecteren en die keurig achter elkaar te zetten, vaak uitvoerig citerend en parafraserend. Op zich is dat, mits goed uitgevoerd, verdienstelijk, maar daarmee is nog geen biografie geschreven. Het kan niet anders dan dat zo'n benadering slechts een gefragmenteerd beeld van de gebiografeerde oplevert.

Hieraan is nog toe te voegen dat de dissertatie wemelt van de slordigheden en dat de overtredingen tegen de spellingregels talrijk zijn. Bepaald storend is het gebrekkig gebruik van de aanhalingstekens: niet alle citaten hebben de aankleding gekregen waar ze recht op hebben en niet zelden vermoedt de lezer dat er geciteerd wordt, ook al ontbreken de uiterlijke kenmerken. Nee, in Groenewold heeft Marchant niet de biograaf gekregen die hij verdient.

J. Bosmans

J. P. de Valk, M. van Faassen ed., *Dagboeken en aantekeningen van Willem Hendrik de Beaufort, 1874-1918* (Rijks geschiedkundige publicatiën. Kleine serie LXXIII, LXXIV, 2 dln.; 's-Gravenhage: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 1993, xlii + 525 blz., 527-1173 blz., f125,-, (geb.), ISBN 90 5216 043 0, f95,-, (pbk.) ISBN 90 5216 044 9).

Niet vaak verloopt de receptie van RGP-delen zo vlot als die van de dagboeken van De Beaufort. In kranten en tijdschriften is er veel aandacht aan besteed en inmiddels heeft de titel zijn weg al gevonden naar de voetnoten. Er zijn enkele redenen aan te voeren die het succes van de uitgave kunnen verklaren. De delen konden worden uitgebracht in de boekenweek die egodocumenten tot thema had. Belangrijker is echter de aard van de publikatie. Terwijl de politieke geschiedenis geruime tijd vooral aandacht heeft gehad voor socialisten, confessionelen en verzuiling, is de laatste jaren de belangstelling voor het liberalisme toegenomen.

De uitgave van de notities van de oudliberale volksvertegenwoordiger en minister van buitenlandse zaken komt dus op een goed moment, ook al omdat vergelijkbare bronnen dun gezaaid zijn. Over dezelfde periode (De Beauforts aantekeningen hebben vooral betrekking op de jaren 1897-1918) zijn er bijvoorbeeld wel de gedenkschriften van de sociaal-democraat Troelstra en delen van de briefwisseling van de antirevolutionair Kuiper, maar is niet veel voorhanden uit liberale kring. Fruins briefwisseling wordt vooral gelezen als bijdrage aan de historiografie en heeft hoofdzakelijk betrekking op een iets vroegere periode; het laatste geldt ook voor het inmiddels uitgegeven gedeelte van N. G. Piersons brieven (terwijl diens veel geraadpleegde dagboek nog op publikatie wacht). Bovendien hebben liberalen traditioneel weinig belangstelling gehad voor de geschiedenis van de eigen politieke stroming, zodat de uitgave van een zelfbeschouwing uit deze groep in een behoefte voorziet.

De goede ontvangst van de delen geldt overigens misschien niet eens in de eerste plaats de bijdrage tot de kennis van de zuiver staatkundige geschiedenis. Hier is geen politiek kopstuk aan het woord die een politieke beweging opbouwt (zoals Kuiper of Troelstra), maar een politiek en intellectueel geïnteresseerde notabele die bespiegelingen ten beste geeft over actuele ontwikkelingen. Lezers zullen de dagboeken soms ter hand nemen omdat zij geïnteresseerd zijn in De Beaufort zelf, maar veel vaker om de politieke en sociaal-culturele mentaliteit van De Beauforts vrijzinnige notabelenmilieu, om de vooroordelen, maar ook de vaak opvallend nuchtere en gedistantieerde beschouwing van hem onwelgevallige ontwikkelingen (de sobere opzet van de annotatie sluit uitstekend aan bij een dergelijk gebruik). Aan de veelzijdigheid van de dagboekantekeningen wordt recht gedaan in de fraaie inleiding waarin De Beaufort niet alleen politiek en intellectueel, maar ook sociaal geplaatst wordt.

Met de inleiding wordt ook een onevenwichtigheid in de dagboeken enigszins gecorrigeerd. Zoals niet ongebruikelijk bij dagboeken, beginnen de aantekeningen van De Beaufort *in médias res*. Zonder de zorgvuldige inleiding zou de onvoorbereide lezer moeite hebben zijn opmerkingen te volgen. Natuurlijk kan de inleiding echter niet verhelpen dat De Beaufort zijn aantekeningen onregelmatig heeft bijgehouden. Pas vanaf omstreeks de eeuwwisseling is er een min of meer doorlopend dagboek, terwijl de laatste jaren van zijn leven, die samenvallen met de eerste wereldoorlog, ongeveer een derde van het aantal pagina's in beslag nemen. Toch hebben de bezorgers De Valk en Van Faassen met de integrale uitgave de enig juiste keuze gedaan. De aardigheid van een dergelijke bron is juist dat onderzoekers haar kunnen gebruiken voor zeer uiteenlopende doeleinden. Om dan te bepalen wat geschrapt zou kunnen worden, is een hachelijke zaak en de lezer zou zich al snel gaan afvragen wat hij gemist heeft. Bovendien kunnen de dagboeken ook in deze vorm gelezen worden als een doorlopend verhaal (wat de populariteit ervan niet weinig bevordert zal hebben). De twee delen, die door een index van